

טרם כילה לדבר

מדוע זכה אליעזר להיענות מיד? האם תפילתו של אליעזר הייתה נעלית יותר מתפילת משה רבנו ושלמה המלך? איזו תפילה נענית ללא שהות? וכיצד נישואי יצחק ורבקה מהווים הכנה למתן תורה?
נישואי יצחק ורבקה כהכנה לחיבור עליונים ותחתונים במתן תורה

כאשר ביקש אליעזר מהשי"ת "הקרה לפני היום... והי' הנערה... אותה הוכחת לעבדך ליצחק" וגו', הנה "טרם כילה לדבר", ראה כיצד "הנה רבקה יוצאת" (פרשתנו כד, ז).

ודרש על כך רשב"י (בראשית רבה פ"ט, ד): "שלושה הם נענו במענה פיהם, אליעזר עבדו של אברהם ומשה ושלמה. אליעזר – ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת, משה – דכתיב ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה וגו', שלמה – דכתיב וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים וגו'".

ויש לתמוה:

מכך שהשוותה התורה את אליעזר למשה רבנו ושלמה המלך, מובן שאינה באה להשוות את אליעזר עצמו למשה ושלמה, שהרי אין להעריך ולהשוות את מעלתו של אליעזר עבד אברהם למשה רבנו ושלמה המלך, אלא בהכרח שהשוואה אינה על מעלת המתפללים, אלא על תוכן התפילות שהתפללו, שזכו להיענות מיד.

וצריך ביאור, מהי המעלה המיוחדת בשלוש תפילות אלו שגרמה לכך שייענו מיד?

גם צריך עיון, כפי שהקשו מפרשי המדרש (נור הקודש הארוך (יעסניץ, תע"ט) לב"ר שם, וראה מדרש שכל טוב עה"פ), שתפילת אליעזר נענתה באופן נעלה יותר מתפילות משה ושלמה, שהם נענו רק כאשר כיצד לדבר, ואילו אליעזר נענה "טרם כילה לדבר", ומשמע שיש יתרון בתפילת אליעזר על פני תפילותיהם של משה ושלמה.

תכיפות המענה – סימן לדביקות

ותחילה יש לבאר את מעלת "נענו במענה פיהם", ואזי תובן שייכותה של מעלה זו לבקשות שביקשו אליעזר, משה ושלמה.

תכיפות המענה מורה על דביקות המקבל בנותן. כאשר אדם נותן דבר מה למי שרחוק ממנו, עובר זמן בין הנתנה לקבלה, מכיוון שהדבר הניתן צריך לעבור את המרחק שבין הנותן למקבל, אך כאשר הנותן והמקבל הם דבוקים ומאוחדים, הרי לא יתכן שיעבור זמן שכן הם כאחד ללא מחיצה ומרחק כלל.

ומעין זה גם במענה הקב"ה לקרובים אליו:

כאשר מדובר במי שהוא רק קרוב להשי"ת, הקב"ה יענה לבקשתו, אך אין הכרח שהמענה יבוא מיד, שכן אין הוא דבוק לגמרי בהשי"ת.

אך מי שהוא "מודבק בשכינה" (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ז), ומאוחד לגמרי עם השי"ת, הרי הוא "צועק ונענה מיד" (רמב"ם שם), שכן דביקותו בהשי"ת באה לידי ביטוי גם בגשמיות בכך שלא חולף זמן בין הבקשה לקבלת המענה מאת השי"ת.

ויש לומר שכן הוא גם בתפילותיהם של אליעזר עבד אברהם, משה רבנו ושלמה המלך, שתוכן התפילה הי' קשור לדביקות בהשי"ת ולכן נענו מיד, אלא שהדביקות בהשי"ת שאודותי' התפללו שונה בין שלושה אלו, והדביקות הנעלית ביותר היא בתפילת אליעזר, וכפי שיתבאר.

תפילת שלמה המלך – דבקות העולם בשכינה

תוכן תפילת שלמה הוא השראת השכינה במקום המקדש. בבית המקדש ראו במוחש כיצד העולם התאחד עם הקדושה, עד שהמקום הגשמי נתבטל לקדושה האלוקית ונתעלה מעל לגדרי הטבע (ראה אור התורה ויצא קעה, א. ועוד).

אחד הביטויים המוחשיים לכך הי' בבית קדשי הקדשים, בנס "מקום ארון אינו מן המידה": מבואר בגמרא (יומא כא, א), שקודש הקדשים הי' ברוחב עשרים אמה, והארון מונח באמצעו, והנה, אם היו מודדים מצד הארון ולכותל הי' עולה עשר אמות, ומהצד השני ולכותל גם עשר אמות, והארון עצמו הי' ארכו אמתיים וחצי, ונמצא שהארון לא תפס מקום בקודש הקדשים.

וזו הייתה תפילתו של שלמה: "בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים. . השמים ושמי השמים לא יכלכלוך, אף כי הבית הזה אשר בניתי" (מלכים א ח, יג-כו. דה"ב ו, ב ואילך) – שתשרה השכינה בארץ הגשמית עד שהמקום הגשמי יהי' בדביקות גמורה בשכינה.

ומכיוון שתוכן התפילה הי' הדביקות בהשי"ת, נענה שלמה מיד, כי כאמור, במצב של דביקות אין הפרש בין הבקשה למענה, ועל כן, מיד "ככלות שלמה להתפלל", הנה "והאש ירדה מהשמים. . וכבוד ה' מלא את הבית" (דה"ב ז, א).

תפילת משה רבנו – דבקות האדם בשכינה

תוכן תפילת משה רבנו הי' שיוודע לעין כל שהוא שלוחו של ה' ונביאו, הוא התפלל "בזאת תדעון כי ה' שלחני. . אם כמות כל האדם ימותון אלה. . לא ה' שלחני, ואם בריאה יברא ה' . . וידעתם" (קרח טז, כח-ל).

משה לא ביקש מופת לאמיתת התורה בכללה, אלא לעצם היותו נביא ה' ושלוחו. והנה, עניין הנבואה הוא גילוי שכינה לבני אדם באופן של התאחדות, וכמו שכתוב בתנאי (שער היחוד והאמונה פ"ב) בשם האריז"ל שאותיות דבר ה' "מתלבשות בשכלם והשגתם במראה הנבואה, וגם במחשבתם ודיבורם, כמ"ש רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני".

ומכיוון שביקש משה על גילוי התאחדות האדם בבורא, על כן נענתה בקשתו מיד: "ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה, ותבקע האדמה אשר תחתיהם" וגו' (קרח טז, לא).

והתפילה השלישית, היא תפילתו של אליעזר עבד אברהם למצוא אשה לבן אדוניו, ליצחק, והיא הדביקות הנעלית מכולן, שלכן נענתה תפילתו עוד בטרם כילה לדבר, וכפי שיכתבאר.

תפילת אליעזר – דביקות בשכינה בתורה

שליחותו של אליעזר למצוא אשה ליצחק, קשורה למתן תורה, כפי שנרמז במאמר חז"ל "יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים" (רש"י פרשתנו כד, מב. ב"ר פ"ט, ח).

כי הנה מבואר בסה"ק (מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ג ח"א עמ' לו ואילך. תורת חיים פרשתנו קלה, א ואילך. ועוד), ששיחתו של אליעזר אודות שידוכי יצחק ורבקה מבטאת את כללות עניין התורה ומצוותי, ולכן נמסרה בתורה שיחתו של אליעזר בפירוט כל כך, משום שזהו נושא כללי ועיקרי שממנו בא אחר כך מתן תורה ו"תורתן של בנים" ככלל.

ביאור העניין:

מהותה של מתן תורה הוא החיבור בין "עליונים" ל"תחתונים" (ראה שמות רבה יב, ג). עד מתן תורה הייתה משמשת הגזירה שנגזרה מימות עולם "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (קטו, טז), הנבראים הגשמיים נותרים ארציים ונחותים ומגושמים, ואילו הרוחניות אינה יכולה לרדת למטה ולהתלבש בנבראים הגשמיים.

ואילו במתן תורה בטלה הגזירה, כאשר ירדו העליונים כמו שנאמר "וירד ה' על הר סיני" (יתרו יט, כ), והתעלו התחתונים כמו שנאמר "ואל משה אמר עלה אל ה'" (משפטים כד, א), ומני אז יכול יהודי לקדש ולזכך את הגשמיות על ידי ניצולה לשם שמים ולעבודתו ית' כתשמישי קדושה ועד לחפצא של קדושה ממש (ראה בכל זה תורה אור יתרו טז, ד וברבים ממאמרי חג השבועות).

במתן תורה נצטוו בני ישראל במצוות שקשורות עם עניינים גשמיים, ועל ידן מאחדים את העליונים והתחתונים, ומקדשים את העולם הגשמי, וזוהי הדביקות שעל ידי התורה.

והנה, מבואר בדברי חז"ל (בראשית רבה פ"מ, ו. וראה רמב"ן לבראשית יב, ו. תורת חיים לך פ"ג סע"ג ואילך), ש"מעשה אבות סימן לבנים", והיינו שעבודת עם ישראל לדורותיו, שואבת כוחה ממעשי האבות הקדושים. ועל כן מוצאים אצל האבות הקדושים מאורעות מעין מה שעתידי לקרות עם ה"בנים" בדורות הבאים, כי מעשים אלו מעניקים כח לבניהם אחריהם לעבוד עבודתם כראוי.

ומעין זה גם בחיבור העליונים והתחתונים שהתחיל במתן תורה, שאת הכח לכך מקבלים ממעשי האבות הקדושים בנישואי יצחק ורבקה:

יצחק הי' בנו של אברהם אבינו, ונימול לשמונה, והי' כבר לאחר נסיון העקידה שבו מסר את

נפשו להשי"ת ונתעלה למדריגת "עולה תמימה" (בראשית רבה פס"ד, ג).

ואילו רבקה הייתה בת בתואל הארמי, אחות לבן הארמי, ודרה בפדן ארם, בחוצה לארץ. ושידוכיהם הי' עניין של חיבור עליונים ותחתונים, להעלות את רבקה מחוץ לארץ, מבית לבן, שתתעלה למדריגת אשה ליצחק שהוא עולה תמימה לה'.

ושידוכין אלו - "מעשי אבות", היו בבחינת "סימן לבנים" - הקדמה והתחלה למתן תורה שהוא חיבור עליונים ותחתונים, ולכן האריכה התורה כל כך בסיפור אליעזר, שכן, כאמור, יש בסיפור זה את כללות מהות התורה.

דביקות נצחית בתורה

ומעתה יובן גם מדוע נענה אליעזר "טרם כילה לדבר", מה שלא זכו לו משה ושלמה:

דביקות האדם בשכינה שעל ידי הנבואה אינה דביקות גמורה, כפי שרואים שיש חילוקי זמנים אצל הנביא, קודם הנבואה, בשעת הנבואה ולאחריה, ונוסף לכך הרי בכללות פסקה הנבואה מישראל.

ועל דרך זה בנוגע לדביקות העולם בשכינה שבבית המקדש, שאינה גמורה, כפי שמוכח מכך שהיו שינויים בגילוי בין זמן הרגלים שבו "כדרך שבא לראות כך בא ליראות" (חגיגה ב, א), שראו במוחש גילוי אלוקות, לבין שאר חדשי השנה שבהם לא הי' גילוי אלוקי זה. ומאז החורבן נפסק הגילוי לגמרי בעיני בשר, וכבר אין רואים את נס "מקום הארון" ושאר הנסים שנעשו באופן קבוע בבית המקדש.

ומכיוון שבשתי דבקות אלו, בנבואה ובבית המקדש, שייך שינוי, מוכח שאין הדביקות גמורה, אלא היא כשני דברים הדבוקים זה בזה, ולא נתאחדו לגמרי, ולכן שייך שהאחדות תיפרד ותשתנה.

אמנם, הדביקות שעל ידי התורה היא נעלית יותר:

התורה עצמה אינה מתאחדת עם השי"ת כשני דברים המתאחדים, אלא היא מלכתחילה אחד עם השי"ת, "אורייתא וקוב"ה כולא חד" (תניא פ"ד ופכ"ג בשם הזהר), ולכן גם לא שייכים שינויים בתורה כמו בנבואה ובמקדש, והיא "עומדת לעד ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת" (ריש פ"ט מהלכות יסודי התורה להרמב"ם), וגם הדביקות שנפעלת בעולם ובישראל על ידי התורה היא באופן נעלה הרבה יותר.

ומצד הפרש זה, בא גם ההבדל בין המענה למשה ושלמה למענה לאליעזר:

אצל משה ושלמה בא המענה מיד, שכן מדובר על נבואה ומקדש שהם דבוקים בהשי"ת, אך מכיוון שאינם בהתאחדות גמורה, בא המענה רק בסוף התפילה, כדבר נפרד מהתפילה.

ואילו על תפילת אליעזר שעניינה הוא התורה, בא המענה "טרם כלה לדבר", משום שדביקות התורה בהשי"ת היא בהתאחדות ממש, ולכן בא המענה טרם סיום הבקשה, בלי הפסק ופירווד כלל בין הבקשה למענה.